dr hab. Henryk Wyrębek, prof. uczelni
ORCID: 0000-0001-9801-6905
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Nauk Społecznych

dr Stanisław Krysiński, prof. uczelni
ORCID: 0000-0001-8017-872X

dr Wisława Załoga
ORCID 0000-0001-7758-0187
Wojskowa Akademia Techniczna

SYSTEM BEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

SECURITY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF POLAND

Streszczenie
Głównym obowiązkiem każdego państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa jego mieszkańcom pod każdym możliwym względem. Warunkiem do podjęcia działań mających na celu zwalczanie i zapobieganie zagrożeniom jest ich odpowiednia klasyfikacja mająca na celu ich dogłębne poznanie. Zapewnienie bezpieczeństwa w każdym możliwym aspekcie jest głównym celem systemu bezpieczeństwa państwa. Na ten system składa się ogół środków, które zostały zagospodarowane przez państwo do wykonania działań koniecznych, aby wszystkie możliwe zagrożenia zostały rozwiązane. W jego tworzenie zaangażowane są odpowiedzialne za bezpieczeństwo organy, także instytucje, które należą do wykonawczych, ustawodawczych i sądowniczych władz. Opracowanie zawiera charakterystykę zagrożeń bezpieczeństwa państwa oraz rozważania dotyczące funkcjonowania systemu bezpieczeństwa państwa.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, charakterystyka, klasyfikacja, polityka, zagrożenia

Abstract
The main duty of every state is to ensure the security of its inhabitants in every possible way. The condition for taking action to combat and prevent threats is their appropriate classification aimed at their thorough understanding. Ensuring security in every possible aspect is the main objective of the state security system. This system consists of all the resources that have been managed by the state to carry out the actions necessary for all possible threats to be resolved. The bodies responsible for security are involved

in its creation, including institutions that belong to the executive, legislative and judicial authorities. The study contains the characteristics of state security threats and considerations concerning the functioning of the state security system.

Keywords: security, characteristics, classification, policy, threats

Wstęp

W dzisiejszych czasach jesteśmy zależni od rozwoju szybkiej i dalekosiężnej globalizacji, co wiąże się z pojawianiem się na każdym kroku przeróżnych zagrożeń czy niebezpieczeństw. Mass media codziennie zasypują nas ogromną dawką wiadomości, nie tylko tych dobrych – ale również złych, co przymusza nas do refleksji na temat nadchodzącej przyszłości. Każdy z nas chce czuć się bezpiecznie i nie martwić się o to, co przyniesie jutro.

Istnieje cały szereg słownikowych definicji bezpieczeństwa, ale analizie można sprowadzić je do jednej, która mówi, że jest to „ stan dający poczucie pewności i gwarancję jego zachowania oraz szanse na doskonalenie”[1]. W potocznym języku bezpieczeństwo jest traktowane jako brak zagrożeń dla życia, zdrowia, dóbr materialnych i niematerialnych, pracy lub uczuć i szacunku.

Ze względu na źródło powstawania zagrożenia bezpieczeństwa można podzielić na zagrożenia naturalne i cywilizacyjne. Te naturalne związane są z funkcjonowaniem sił natury i mogą przyczynić się do powstawania katastrof, natomiast zagrożenia cywilizacyjne to te, które powstają w skutek działań człowieka i mogą powodować awarie techniczne i inne katastrofy.

Pojęcie i zarys systemu bezpieczeństwa RP

Termin „bezpieczeństwo” pochodzący od łacińskiego *sine cura*i oznaczający polityczną stabilność dzieli się na bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe. Te określenia w głównej mierze pojawiają się w polityce, historii, socjologii, ekonomii, psychologii, dokumentach prawno-politycznych, a także wspomina się o nich podczas nauki o stosunkach międzynarodowych[2]. W piramidzie Maslowa potrzeba bezpieczeństwa jest silnie powiązana z kręgiem potrzeb fizjologicznych. Wynika z tego, że jednym z głównych celów funkcjonowania jednostki jest zagwarantowanie sobie bezpiecznej egzystencji okoliczności sprzyjających rozwojowi. Dla jednostki, jak i dla szerszego grona, takiego jak grupy społeczne czy nawet całe państwo to bezpieczeństwo jest najważniejszą wartością.

Wielowymiarowość bezpieczeństwa powiązana jest z indywidualną oceną zjawisk zachodzących w określonym podmiocie lub wokół niego. W czasie, gdy te zjawiska nie mają negatywnego wpływu na byt jednostki, czuje się ona bezpiecz-

[1] W. Łepkowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*. Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008, s. 14.

[2] R. Zięba, *Instytucjonalizacja Bezpieczeństwa Europejskiego, koncepcje, struktury-funkcjonowanie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001, s. 7.

na. To, które ze swoich obaw zakwalifikuje do tych nieistotnych zależy tylko i wyłącznie od swojej subiektywnej oceny. Niektóre okoliczności sprawią, że to samo zjawisko w dwóch różnych sytuacjach może być inaczej postrzegane i w jednym przypadku zagrozi to utrzymaniu stanu bezpieczeństwa, a w drugim będzie niegroźne. Wszystko jest uwarunkowane tym, w jaki sposób podmiot odbiera rzeczywistość[3].

Bezpieczeństwo państwa oraz bezpieczeństwo narodowe można potraktować, jako pokrewne terminy. Te dwa pojęcia nie opierają się tylko i wyłącznie na obronie terytorium państwa przed militarnym atakiem, lecz również zajmują się zapewnieniem bezpieczeństwa przed innymi formami zagrożeń dla rozwoju, przetrwania i bytu państwa[4]. Mimo to, iż obie te definicje wykazują szereg podobieństw nie można postawić między nimi znaku równości, ponieważ doszłoby w ten sposób do nieuzasadnionego i nieproporcjonalnego ograniczenia znaczenia terminu „bezpieczeństwo narodowe". Obejmuje ono również rozwój i ochronę wartości ważnych dla członków danych społeczności, które nie mają żadnego związku z organizacją państwa. Porównując te określenia bezpieczeństwo narodowe obejmuje także wartości i potrzeby bliskie jednostkom i grupom społecznym[5].

Bezpieczeństwo państwa można rozważać na wielu obszarach. Pierwszy z nich to stan będący rezultatem określonej sytuacji: politycznej, militarnej, społecznej i ekonomicznej, który obrazuje naczelne wartości danego kraju i poziom warunków zaspokajalności podstawowych potrzeb.[6] Drugą płaszczyzną jest traktowanie bezpieczeństwa narodowego, jako swoistą sytuację, w której żadne sprzeczności interesów, aspiracji ani hierarchii respektowanych wartości nie doprowadzą do wystąpienia zagrożeń, konfliktów lub niebezpiecznych zjawisk[7]. Może również być identyfikowany jako proces, który zapewnia warunki do ocalenia i niezachwianego rozwoju państwa będącego w obliczu zagrożenia suwerenności i stabilności[8].

Termin bezpieczeństwa wewnętrznego w prawnym systemie nie jest jednoznaczny. Można stwierdzić, że bezpieczeństwo wewnętrzne jest takim stanem polityczno-administracyjnym kraju, który daje gwarancję obywatelom, że żadne zagrożenia nie zakłócą jego funkcjonowania. Ponadto zapewni ochronę każdego obywatela, spokój, poczucie bezpieczeństwa oraz dozór nad interesem i porządkiem publicznym.[9]

---

[3] J. Prońko, *Zarządzanie ryzykiem w obszarze bezpieczeństwa powszechnego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko Biała 2008, s. 43.

[4] M. Ciszek, *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa państwa*, [w:] Prosopon, 2001, nr 2, s. 168-170.

[5] K. Dunaj, *Bezpieczeństwo Państwa. Zagadnienia prawne i administracyjne,* Wydział Prawa i Administracji UWM, Olsztyn 2016, s. 20.

[6] A. D. Rotfeld, *Bezpieczeństwo Polski a bezpieczeństwo Europy,*[w:]Sprawy Międzynarodowe, 1984 nr 7, s.39.

[7] S. Koziej, F. Wołkowicz, *Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej,* Wydawnictwo AON, Warszawa 1998, s.7.

[8] C. Rutkowski, *Bezpieczeństwo i obronność: strategie-koncepcje-doktryny,* Wydawnictwo AON, Warszawa 1995, s. 27.

[9] K. A. Wojtaszczyk, A. Materska- Sosnowska, *Bezpieczeństwo państwa,* Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2009, s. 58.

Bezpieczeństwo wewnętrzne powinno odnosić się do wszystkiego, co związane z utrzymaniem na danym terytorium porządku i równowagi[10].

Uzupełniając definicje bezpieczeństwa państwa możemy je sprecyzować jako: „zakotwiczony w porządku ustrojowym stan stosunków i procesów wewnątrz państwa, który zapewniając skuteczną i harmonijną realizację interesów państwa i jego obywateli jednocześnie tworzy potencjał zdolności do sprawnego diagnozowania i reagowania w przypadkach pojawiających się zagrożeń godzących w te interesy”[11].

Za przeciwdziałanie niebezpieczeństwom grożącym państwu oraz obywatelom w polskim systemie politycznym opiekę sprawują instytucje bezpieczeństwa wewnętrznego. Są to przede wszystkim: kontrwywiad i wywiad cywilny wraz z wojskowym, służby skarbowe oraz służby policyjne.[12] W skład wywiadu wchodzą służby, które pozyskują, gromadzą, przetwarzają, analizują i przekazują istotne dla bezpieczeństwa państwa informacje. Natomiast kontrwywiad to podmioty, które za fundamentalny cel mają ochronę informacji nieodzownych dla bezpieczeństwa państwa i ich zabezpieczenie przed nielegalnym zdobyciem przez wywiady innych państw[13].

Bezpieczeństwo wewnętrzne można również omawiać jako równorzędna kategoria z bezpieczeństwem publicznym, która służy do wyznaczania głównych celów dla polityki państwa. W rezultacie to właśnie połączenie funkcji i zadań bezpieczeństwa publicznego i wewnętrznego decyduje o ich wspólnym stanie. Do tych funkcji i zadań zalicza się m.in.: ochronę wolności i praw obywatelskich, zapewnienie nadzoru nad życiem, zdrowiem, środowiskiem naturalnym i pomoc w radzeniu sobie po przejściu klęsk żywiołowych czy też awarii technicznych[14].

Polityka bezpieczeństwa spełniana jest przez państwo, które działa na określonych warunkach wewnętrznych i międzynarodowych. Celowe, zorganizowane i planowane działania państwa na rzecz uzyskania prawidłowego poziomu bezpieczeństwa w danej sytuacji i warunkach budują system polityki bezpieczeństwa[15].

Szerszy zakres bezpieczeństwa narodowego obejmuje bezpieczeństwo międzynarodowe. Ukazuje się we wszystkich sferach działalności państw, dlatego do jego kategorii można wliczyć warunki i system bezpieczeństwa, strategie i działalności podmiotów[16].

---

[10] Christian Bay, *Koncepcje bezpieczeństwa indywidualnego, narodowego i zbiorowego,* [w:] Studia Nauk Politycznych, 1989, nr 4, s.84-91.

[11] W. Fehler, I. Dziubek, *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski,*WydawnictwoArte,Warszawa 2012, s. 32.

[12] T. Bąk, Z. Ciekanowski, *Bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo PWSTE w Jarosławiu, Jarosław 2014, s.65.

[13] M. Jakubowska, *Służby specjalne RP w systemie bezpieczeństwa państwa,* [w:] M. Górka (red.), *Rola i zadania służb w systemie bezpieczeństwa publicznego*, Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2013, s. 291.

[14] W. Kotowicz, *Bezpieczeństwo narodowe,* Wydawnictwo Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie, Olsztyn 2015, s. 137-138.

[15] W. Fehler, *O pojęciu polityki wewnętrznego bezpieczeństwa państwa,* [w:]Studia Prawnoustrojowe-UWM, 2014, nr 23, s. 208.

[16] W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka,* WydawnictwoWSGE, Józefów 2012, s. 69-70.

Każde państwo za główny cel obiera zaspokojenie własnych podstawowych interesów, co pomaga w utrzymywaniu stabilności międzynarodowych systemów i wpływa na nie budująco, ponieważ bezpieczeństwo państwa w korelacjach międzynarodowych dąży do eliminacji występujących, jak i potencjalnych zagrożeń zewnętrznych[17].

Stan międzynarodowych stosunków w określonym czasie może być traktowany jako bezpieczeństwo międzynarodowe. Należy jednak wziąć pod uwagę dynamikę i wahliwość towarzyszącą tym stosunkom. Poziom bezpieczeństwa międzynarodowego rośnie proporcjonalnie do pokojowych stosunków państw, natomiast spada w sytuacjach, gdy stosunki między pastwami są napięte. Wszystko to za sprawą doskonalenia metod i sposobów, które biorą udział w zapewnieniu bezpieczeństwa, jak i powstających co raz to nowych zagrożeń. Harmonia jest uzależniona od zgodności państw zarówno w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego, jak i poza nim. Zgodna współpraca między państwami znacząco przyczynia się do niwelowania zagrożeń i zagwarantowania równowagi i stabilności dla podmiotów[18].

Stosunki i zachowania między państwami reguluje prawo międzynarodowe. Jest ono dorobkiem wszelkich działań wszystkich międzynarodowych społeczności i fundamentem, który tłumi działania podmiotów w tym systemie. W skład prawa międzynarodowego wchodzą: umowy, traktaty, uchwały i wyroki międzynarodowych trybunałów[19]. Prawo międzynarodowe jest odbierane, jako instrument regulujący międzypaństwowe stosunki. Dzięki wspólnej pracy, dochodzeniu do kompromisów i rozwiązań, które są korzystne dla wszystkich stron umowy międzynarodowe są nieodzownym krokiem dla podejmowania wyzwań i zwalczania zagrożeń. Przez pryzmat prawa międzynarodowego istnieje możliwość oceny zachowania państw na arenie międzynarodowej, tym samym chroniąc mniejsze i słabsze państwa przed grubiaństwem potężnych państw. Normują to np. zakazy użycia siły, obowiązek pokojowego rozwiązywania sporów.

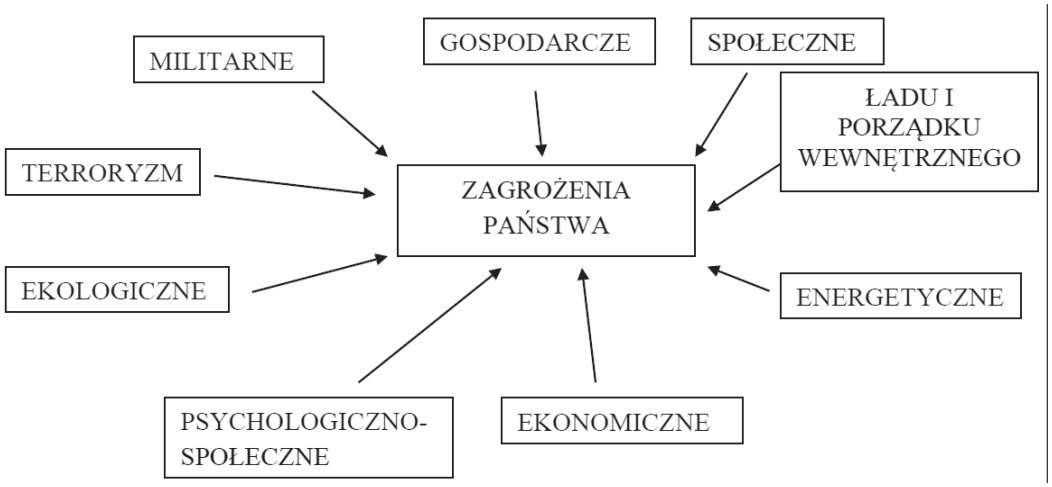
Zagrożenia bezpieczeństwa państwa

Każdy człowiek pragnie czuć się bezpiecznie i dąży do tego, aby tak było. Jest to konsekwencją występowania niebezpieczeństw, co wiąże się z definicją zagrożenia. Według słownika języka polskiego zagrożenie to: *„sytuacja lub stan, które komuś zagrażają lub w których ktoś czuje się zagrożony”*[20]. Natomiast w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego* definicja ta tłumaczona jest jako: *„sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla oto-*

[17] M. Lasoń, *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI, Wybrane problemy,* KTE, Kraków 2010, s. 8.
[18] R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI wieku,* WydawnictwoPoltex, Warszawa 2018, s. 22-23.
[19] B. Bojarczyk, *Polska w systemie bezpieczeństwa międzynarodowego*, WydawnictwoASPRA, Warszawa 2016, s. 249.
[20] *Zagrożenie*, [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, http://sjp.pwn.pl/ (dostęp: 05.01.2020)

czenia"[21]*.* Wobec tych definicji można śmiało stwierdzić, iż zagrożenie to nic innego jak stan naszej świadomości spowodowany obserwacją konkretnych zjawisk uznanych przez nas lub innych za niebezpieczne i mogące zaburzyć nasze poczucie bezpieczeństwa.

Zagrożenia państwa zostały przedstawione na schemacie numer 1. Schemat zawiera podział na 9 głównych zagrożeń dla państwa: zagrożenia militarne, gospodarcze, społeczne, ładu i porządku publicznego, energetyczne, ekonomiczne, psychologiczno- społeczne, ekologiczne oraz terroryzm.

Schemat nr 1. Zagrożenia bezpieczeństwa państwa

Źródło: P. Borek, *Bezpieczeństwo jako kategoria społeczno-polityczna*, [w:] T. Bąk, Z. Cieknowski (red.), Bezpieczeństwo *gwarantem rozwoju państwa*, Wydawnictwo Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna w Jarosławiu, Jarosław 2016, s.40.

Militarne zagrożenia bezpieczeństwa państwa uwzględniają próby, groźby oraz użycie siły przez jednostki prawa międzynarodowego. Przykładami działań militarnych zagrażających ściśle bezpieczeństwu państwa są m.in.:

a. zerwane sojusze międzynarodowe;
b. demonstrowanie siły i wychwalanie swojego potencjału;
c. militarne szantaże;
d. wszelkie militarne prowokacje;
e. łamanie zasad odnoszących się do militarno-politycznych kontekstów bezpieczeństwa;
f. nielegalne rozprowadzanie broni masowego rażenia;
g. bezprawne wtargnięcie obcego wojska na terytorium innego państwa;
h. konflikty lokalne i międzynarodowe;
i. wywoływanie strachu u innych państw[22].

Kolejnym rodzajem są zagrożenia gospodarczo-ekonomiczne. Można je ze sobą identyfikować, ponieważ odnoszą się do tej samej problematyki jaką są dostęp i handel surowcami, zajmowanie się finansami państwa oraz produkcja, rozdyspo-

[21] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, WydawnictwoAkademii Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 172–173.

[22] B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1997, s. 74.

nowanie i pomnażanie różnego rodzaju dóbr. Gospodarczo- ekonomiczne zagrożenia państwa mogą przejawiać się poprzez:

a. dyskryminację i blokadę gospodarki;
b. niski wskaźnik rozwoju gospodarczego;
c. utracony rynek zbytu;
d. utrudniony dostęp do wejścia na rynek innych państw i korzystanie z ich zasobów naturalnych;
e. tworzenie się sfer ubóstwa i głodu;
f. brak finansowej stabilności;
g. niepewności polityczne;
h. zacieśnianie monetarne;
i. „pranie brudnych pieniędzy" przez międzynarodowe grupy przestępcze;
j. szerzące się bezrobocie[23].

Zagrożenia społeczne dotyczą nieutrzymania w odpowiednich warunkach tradycyjnych wzorców zachowań, tożsamości kulturowej oraz zwyczajów. Rząd obejmuje swoimi działaniami zagwarantowanie ludziom godnego poziomu życia. Termin zagrożenia społecznego tyczy się wszystkich sytuacji, w których istnieje niebezpieczeństwo utracenia zdrowia, życia lub swojej tożsamości i odrębności. Zaklasyfikować można do nich można między innymi wszelkie patologie społeczne, którymi są: alkoholizm, przemoc, przestępczość, prostytucja, narkomania i masowe bezrobocie. Naruszenie podstawowych wartości oraz praw człowieka stanowi poważne zagrożenie dla poczucia bezpieczeństwa. Inne rażącymi przypadki obaw to: dyskryminacja płci i mniejszości narodowych, uniemożliwienie rozwoju wolnych mediów, obniżenie jakości systemu zdrowia, niezaspakajanie potrzeb społeczeństwa dotyczących środowiska, bezdomności, braku dostępu do wody i pożywienia[24].

Zagrożenia ładu i porządku publicznego zakłócają normalne funkcjonowanie obywateli. Oddziaływa to na zdrowie, życie, mienie ludzi i tym samym godzi w ogólnoprzyjęte normy postępowań.

Zagrożenie bezpieczeństwa energetycznego powoduje strach przed przerwami i brakami w dostawie energii i paliw. Powodować go mogą: stan infrastruktury wytwórczej, likwidacja wszelkich barier legislacyjnych, zbyt duże obciążenie czynnikami politycznymi, zbyt wolna modernizacja w sektorach wytwórczych i wydobywczych, zmienność sezonowa[25].

Ekologiczne zagrożenia dotyczą poczynań przyrody warunków, w jakich żyje człowiek w środowisku i jego rozwoju. Mogą być powodowane przez ludzi (zagrożenia antropologiczne), jak i przez środowisko naturalne (zagrożenia nieantropologiczne). Przykładem są:

a. posługiwanie się niebezpiecznymi technologiami w przemyśle;
b. zanieczyszczanie i dewastacja gleby, powietrza i wody na masową skalę;

---

[23] R. Jakubczak, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2003, s. 94-95.
[24] Tamże, s. 96.
[25] https://www.defence24.pl/bezpieczenstwo-energetyczne-istotne-zagrozenia [dostęp: 7.01.2020]

c. wycinka lasów, nadmierne odstrzały zwierząt;
d. ocieplenie klimatu;
e. przemysłowe i naturalne katastrofy;
f. erozja gleb;
g. pożary;
h. powodzie opadowe, zimowe, sztormowe, roztopowe;
i. wiatry- huragan, hen, wichura;
j. mrozy i zamiecie śnieżne;
k. pożary;
l. susze- atmosferyczne, glebowe i hydrologiczne;
m. trzęsienia ziemi- tektoniczne, wulkaniczne, antropogeniczne, zapadowe[26].

Terroryzm jest wykorzystywany od bardzo dawna i znany na globalną skalę, dzięki czemu jest skuteczną i wypróbowaną formą zagrażającą bezpieczeństwu państwa. Termin „terror" pochodzi od słowa *trans*, które znaczy „drżeć", jednakże, aby dobrze zdefiniować to zjawisko bardziej trafne będzie użycie słowa pochodzącego z łaciny- *terror,* które w tłumaczeniu znaczy strach, przerażenie, trwogę. Istnieje definiowanie terroryzmu jako: „*stosowanie gwałtu do osiągania celów politycznych lub ekonomicznych w stosunkach międzynarodowych. Forma interwencji dokonywanej przemocą przez specjalne oddziały wojskowe lub policyjne albo przez organizacje terrorystyczne*"[27]. Oczywiście jest to tylko jedna z wielu definicji. Czytając inne z ich można dostrzec powtarzające się słowa, są to m.in.: przemoc, groźba, polityczny charakter, strach, skutki i reakcje, rozróżnienie ofiara-cel, zaplanowana, celowa, zorganizowana akcja. Bez wątpienia terroryzm stanowi olbrzymie zagrożenie i jest tematem ponadczasowym przez swoje psychospołeczne podłoże. Członkowie grup terrorystycznych najczęściej pochodzą z ubogich, słabo wykształconych grup społecznych, często reprezentując mniejszości etniczne lub religijne. Warto zaznaczyć, że terroryzm kieruje się niekonwencjonalnym rodzajem swojej działalności, która odnosi się nie tylko do państwa i jego destrukcji, ale również dotyczy społeczeństwa i zastraszenia go. Według Rady Unii Europejskiej za czyny terrorystyczne są uważane: ataki na życie osób mogące powodować śmierć, porwania, branie zakładników, zniszczenia rządowych własności, uwalnianie niebezpiecznych substancji, powodowanie przerw w dostawach wody i pożarów, poważne zastraszanie społeczeństwa oraz groźby popełnienia któregoś z wymienionych czynów[28]. Cechami terroryzmu są:

a. okrucieństwo, bestialstwo i brak jakichkolwiek zahamowań w swoich działaniach;
b. zastraszanie całego społeczeństwa;

[26] R. Jakubczak,J. Flis*, Bezpieczeństwo narodowe Polski XXI wieku*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2006, s. 113.
[27] J.E. Osmańczyk, *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, Warszawa 1974, s. 3509.
[28] Decyzja Ramowa Rady Unii Europejskiej z dnia 13 czerwca 2002 r. art. 1 (2002/475/ JHA).

c. brak jakiejkolwiek kary za popełnione czyny pokazujący bezradność władzy;
d. publiczne wywyższanie i demonstrowanie swojej siły;
e. wymuszenie określonych zachowań na władzy;
f. ataki przy użyciu niebezpiecznych przedmiotów;
g. wyolbrzymianie rezultatów swych działań;
h. dyskredytowanie władzy agresywnym językiem[29].

Rodzaj terroryzmu, który skierowany jest w wprowadzenie państwa w stan zagrożenia kieruje się w swoich działaniach stosowanie przemocy przy pomocy organów państwowych, indywidualnych funkcjonariuszy lub niejawną działalność osób połączonych ze złamaniem norm, które obowiązują w wewnętrznym, lub międzynarodowym prawie. W niektórych przypadkach prowadzone poza granicami kraju akcje wojsk i służb specjalnych mogą zostać uznane za ataki agresji. Przez czynniki takie jak globalizacja, migracje na masową skale, osłabienie państw, ekspresowy rozwój technologii i prywatyzacje przemocy współczesny terroryzm ewoluuje znacznie szybciej, niż dawniej. Na tworzenie i rozprzestrzenianie się terroryzmu wpływ ma otwarcie granic, globalizacja, częste podróże znanych i ważnych osobistości i gospodarka wolnorynkowa.

Terroryzm to bardzo nieprzewidywalne zjawisko i w połączeniu z dynamicznym rozwojem techniki bardzo trudno jest przewidzieć działania z nim związane. Jedną z jego form, bardzo popularną i coraz częściej wykorzystywaną w dzisiejszych czasach jest cyberterroryzm. Cyberterroryzm z analitycznego punktu widzenia składa się z działań godzących w bezpieczeństwo systemów teleinformatycznych. Osoby biorące udział w atakach na cyberprzestrzeń to tzw. hakerzy, którzy przez swoją anonimowość jaką zapewnia w dużej mierze Internet planują i przeprowadzają tzw. cyberataki. Ich działania, które uderzają w bezpieczeństwo państwa obniżają sprawność infrastruktury poprzez zajęcie systemów i umożliwienie sobie dostępu do administracji publicznej, zarządzania kryzysowego, banków, ściśle tajnych dokumentów zagrażających obronności państwa, systemów ratownictwa, sieci energetycznych. Ochrona tych elementów jest niezmiernie istotna niezależnie od tego czy stroną rozpoczynającą atak jest grupa hakerów, czy też terroryści. W przypadku wycieku informacji z kategorii infrastruktury krytycznej mogłoby dojść do wywołania paniki przez straty materialne lub ujawnienie danych osobowych. Dlatego bardzo ważną rolę odgrywają wysokiej klasy zabezpieczenia, które pozwalają odeprzeć cyberataki, ochronić system teleinformacyjny i tym samym zmniejszyć rolę cyberterroryzmu jako jedno z głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa państwa[30].

[29] P. Pajorski, *Zagrożenie bezpieczeństwa narodowego RP. Terroryzmem – zagadnienia wybrane, Wydawnictwo* Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron" w Krakowie, 2018, nr 2, s.99.

[30] https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/66149/32_Wieslaw_Smolski.pdf [dostęp: 18.11.2020].

System bezpieczeństwa państwa

Według „*Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*" system bezpieczeństwa to nic innego jak: *skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych, ukierunkowanych na przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom państwa, a w szczególności politycznym, gospodarczym, psychospołecznym, ekologicznym i militarnym*[31]. Niestety nawet w stanie całkowitego niezagrożenia nie można nie uwzględnić, że w każdym momencie sytuacja może się diametralnie zmienić. System bezpieczeństwa musi zostać stworzony w taki sposób, by działał we wszystkich możliwych przypadkach niezależnie od okoliczności w jakich znajduje się państwo i w swoich procedurach postawić na funkcjonalność i skuteczność. Budowa takiego systemu zależy od zadań, które są realizowane przez państwo. Aby podmiot mógł być uważany za system powinien spełniać następujące wymagania:

a. być ścisły – oznacza to, że system powinien być określony w najdrobniejszych szczegółach;
b. być funkcjonalny – system winien być utożsamiany biorąc pod uwagę pełnione funkcje;
c. być zupełny – analiza systemu powinna ukazywać autentyczny w danym czasie obraz tego systemu;
d. być niezmienny – ukierunkowanie systemu powinno zostać takie samo przez określony okres;
e. być rozłączny – systemy i podsystemu nie powinny zawierać należących do siebie części składowych[32].

Cele polityki bezpieczeństwa państwa

Najważniejszymi wartościami strzeżonymi przez państwo są: wytrwanie państwa jako instytucja oraz przetrwanie narodu rozumianego jako grupa etniczna, swoboda działań międzynarodowych, niezależność terytorialna oraz polityczna państwa i przeżycie obywateli[33].

Dzięki bezpieczeństwu zewnętrznemu państwo nie odczuwa zagrożeń wywieranych przez presje polityczną lub gospodarczą ze strony innych państw, militarne ataki i może spokojnie skupić się na samorealizacji. Podmiotami tego podsystemu bezpieczeństwa są: Siły Zbrojne RP, Ministerstwo spraw zagranicznych, Służba Wywiadu Wojskowego oraz Agencji Wywiadu. Zadania i podstawy

---

[31] *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego,*Wydawnictwo Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2002, s. 139.

[32] M. Mazur, *Pojęcie systemu i rygory jego stosowania*, Materiały Szkoły Podstaw Inżynierii Systemów nr 2, Komitet Budowy Maszyn PAN, Orzysz 1976, s. 8 -10.

[33] J. Zając*, Bezpieczeństwo państwa*, [w:] A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska (red.), *Bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo Aspra JR, Warszawa 2009, s. 18.

funkcjonowania instytucji strzegących bezpieczeństwa w Polsce są uregulowane przez odpowiednie ustawy. Najważniejsze w tym zakresie ustawy to:

a. ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP;
b. ustawa o Policji;
c. ustawa o Państwowej Straży Pożarnej;
d. ustawa o Państwowym Ratownictwie Medycznym;
e. ustawa o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego;
f. ustawa o służbie zagranicznej;
g. ustawa o stanie wojennym oraz o kompetencjach naczelnego dowódcy sił zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej;
h. ustawa o stanie wyjątkowym;
i. ustawa o zarządzaniu kryzysowym"[34].

Najważniejszym podsystemem bezpieczeństwa państwa jest podsystem kierowania. Zajmuje się kierowaniem funkcjonowania systemu bezpieczeństwa swoim działaniem obejmując organy administracyjne, władzy publicznej i doradcze. Wypracowują oni zadania, które są ściśle powiązane z narodowym bezpieczeństwem i infrastrukturą. System łączności wraz z centrami zarządzania odgrywa istotną rolę w tym podsystemie przez gwarancję pozyskania wiedzy o nowych zagrożeniach, pozwala na ich analizę i opracowanie planu działania i obrony podsystemów.

Podsystem kierowania dzieli się na cztery obszary zadaniowe. Pierwszy z nich bierze pod lupę zagrożenia wraz z określeniem jaką skalę obejmują, jakiego są rodzaju i gdzie występują. Drugi z kolei zajmuje się prewencją przed powstaniem zagrożeń i dotyczy nie tylko obrębu kraju, ale też tym, co dzieje się poza jego granicami. Trzeci zajmuje się usuwaniem skutków zagrożeń, które już nastąpiły, natomiast ostatni obszar ma za zadanie obronę państwa w razie wystąpienia zagrożenia ze strony militarnej. Aby te zadania miały możliwość realizacji potrzebne są odpowiednie warunki, zarówno organizacyjne, jak i te dotyczące finansów czy też zabezpieczenia technicznego i dobrego planu. Aby je zapewnić należy skorzystać z regulacji prawnych, w których mowa o systemie stanowisk kierowania dla indywidualnych organów administrowania[35].

Podsystem kierowania współdziała z podsystemami wykonawczymi. Sprzyja to idealnym warunkom do ciągłej kontroli wymienionych podsystemów i również zapewnia efektywność i stabilizację działań gwarantujących bezpieczeństwo wewnętrzne niezależnie od sytuacji i czasu. Głównym zadaniem podsystemów wykonawczych jest jak najwcześniejsze wykrywanie i zapobieganie zagrożeniom, a w przypadku ich wystąpienia jak najszybsze usunięcie jego skutków i zadbanie

[34] https://epodreczniki.pl/a/system-bezpieczenstwa-narodowego---ogolna-charakterystyka/D10Rh2ZnC [18.11.2020].
[35] https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/system-bezpieczenstwa-n/kierowanie-bezpieczenst/5975,Kierowanie-bezpieczenstwem-narodowym.html dostęp [18.11.2020].

by nie pojawiły się one w przyszłości. Tak samo ważne jest rozszerzanie potencjału, jaki posiada państwo[36].

Podsystemy operacyjne budują podsystem obronny kraju, którzy stworzony jest, by podejmować wyzwania, zmniejszyć ryzyko i tym samym zredukować zewnętrzne niepokoje mające charakter polityczno- militarny. W skład podsystemu operacyjnego wchodzą również podsystemy ochronne obywateli i państwa, które powołane są do zapobiegania zarówno wewnętrznym, jak i wewnętrznym zagrożeniom przybierającym cywilny charakter. Ten podsystem dzieli się na dwa podzespoły: militarne i pozamilitarne.

Na podzespół militarny składają się Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej, ponieważ jako naczelna część systemu obrony państwa wypełniają one wytyczne zawarte w Konstytucji RP zadania. Siły zbrojne wciąż pozostają w gotowości, by wykonać trzy grupy misji: zadania obronne dotyczące granic RP oraz poręczenia dla sojuszników, udziały w misjach pokojowych, kryzysowych i humanitarnych oraz działania dotyczące pomocy społeczeństwu. Zadania, które swoim działaniem obejmuje podsystem militarny obecnie obejmują dwa obszary: wewnętrzny (dotyczy Polski i jej terytorium), zewnętrzny (dotyczy tego, co dzieje się poza granicami kraju)[37].

Pozamilitarny podsystem opracowuje warunki, które są nieodzowną częścią przygotowań i działań obronnych Sił Zbrojnych RP. Również w przypadku wystąpienia zagrożenia będą one pomocne w przetrwaniu ludności. Na pozamilitarny system składają się wszystkie wykonawcze segmenty administracji publicznej (wyłączając Siły Zbrojne) oraz inne państwowe instytucje, przedsiębiorcy, którym zostało powierzone wykonywanie obronnych działań zgodnie z istniejącymi i obowiązującymi regulacjami prawnymi.

Przeprowadzane przez nie zadania można poklasyfikować do trzech grup:

a. zagwarantowanie ochrony obywatelom oraz państwowym strukturom w przypadku wojny lub zagrożenia bezpieczeństwa państwa;
b. wsparcie zasobami materialnymi i siłą ludzi sił Zbrojnych RP oraz sił sojuszniczych;
c. zachowanie wewnętrznego spokoju pomagającego w spokojnej egzystencji, by przetrwać próbę czasu związaną z zagrożeniem[38].

Bardzo istotną rolę w systemie bezpieczeństwa państwa wykonują przedsiębiorcy, którzy przeprowadzają czynności dla obrony państwa m.in.: transport, eksploatacja portów morskich oraz lotnisk, modernizacja sprzętu wojskowego, usługi telekomunikacyjne i pocztowe, wytwarzanie i dystrybuowanie energii elektrycznej, ropy naftowej, paliw[39].

---

[36] *Strategia Rozwoju Systemu Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022* (przyjęta uchwałą Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r.).

[37] Balcerowicz B., *Siły Zbrojne – instrument geopolityki*, http://www.inp.uw.edu.pl [dostęp: 18.11.2020].

[38] Z. Zamiar, P. Zamiar, *Pozamilitarne ogniwa w systemie bezpieczeństwa państwa,* [w:] Zeszyty Naukowe WSOWL, 2011, Nr 4 (162), s. 92-93.

[39] Tamże, s.95

Podsystemy wsparcia dzieli się na dwie grupy – społeczne i gospodarcze. Z powodu ich różnokierunkowości ciężko jest jednoznacznie wymienić wszystkie elementy jakie się na nich składają. Fundamentalnymi elementami są z pewnością: środki masowego przekazu, systemy bezpieczeństwa demograficznego, socjalnego oraz te rozwijające potencjał naukowy i placówki ochrony kultury i narodowego dziedzictwa.

Podsystem społeczny obejmuje nadzór nad narodową tożsamością, demograficznym oraz socjalnym bezpieczeństwem państwa, a także edukacją dla bezpieczeństwa. Natomiast podsystem gospodarczy ma za zadanie zapewnienie ochrony materialnym zasobom gospodarki państwa niezależnie czy obecnie występuje czas pokoju czy kryzysu, oraz wpieranie w tych sytuacjach działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa[40].

Policja jako podmiot biorący udział w systemie bezpieczeństwa RP

Jednym z wielu podmiotów biorących udział w systemie bezpieczeństwa jest Policja. Umiejscowienie Policji w systemie bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej wynika z jej przeznaczenia i zadań określonych w ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji[41].

Z uwagi na powyższe w tej części pracy przedstawiono zasadnicze kwestie dotyczące celu funkcjonowania Policji.

Policja to umundurowana i uzbrojona formacja służąca społeczeństwu i przeznaczona do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. W ten sposób sformułowana definicja, która znalazła się w art. 1 ustawy o Policji, wyjaśnia istotę i wyznacza podstawowy cel utworzenia tego podmiotu w strukturze administracji publicznej. Wyraźnemu wskazaniu na militarny charakter formacji towarzyszy podkreślenie, że społeczeństwo jest podstawowym odbiorcą wypełnianych przez Policję zadań. Użyte tu sformułowania nie są możliwe do dokładnego zdefiniowania. Już samo określenie „służąca społeczeństwu" wskazuje na służebną rolę tej formacji wobec społeczeństwa jako ogółu oraz każdej jednostki. Wymogi społeczeństwa ulegają zmianie, wzrastają, pojawiają się nowe, zmieniać się, więc będzie i zakres zadań Policji. Językowa wykładnia art.1 ust.1 wskazuje, że ta służebna rola Policji wobec społeczeństwa nie ogranicza się tylko do ochrony bezpieczeństwa ludzi. Przepis mówi wyraźnie: „służącą społeczeństwu i przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa". Zatem zakres zadań Policji wykracza, w odniesieniu do jej roli wobec społeczeństwa, poza ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego. Z tego wynika, że każda sprawa, która służy społeczeństwu, winna leżeć w zakresie zadań Policji. W praktyce byłoby to oczywiście niemożliwe do realizacji, stąd zadania służące społeczeństwu powierzone są i innym podmiotom. Dlatego też przyjąć należy, że

[40] J. Wojnarowski, *Dekompozycja systemu obronnego państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego,* [w:] Zeszyty Naukowe AON, 2014, nr 4(97), s. 71.

[41] Dz. U. z 2020 r. poz. 360.

wolą ustawodawcy było podkreślenie roli Policji w państwie. Mimo że jest to formacja uzbrojona i umundurowana, co wskazywałoby na jej militarny charakter, to jej rola jest służebna nie tylko wobec państwa, ale też – a może przede wszystkim – wobec społeczeństwa[42].

Do podstawowych zadań Policji należy, zatem ochrona życia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, a także ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania. Policja realizuje również zadania związane z inicjowaniem i organizowaniem działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym, a także współdziałaniem w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi. Do zadań Policji należy także wykrywanie przestępstw i wykroczeń, ściganie ich sprawców oraz kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych, związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych. Jednostki organizacyjne Policji współdziałają z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów regulujących kwestie współpracy. Z kolei z punktu widzenia funkcjonowania obszaru Schengen zadania Policji sprowadzają się do utworzenia, eksploatacji i utrzymania systemu informacyjnego umożliwiającego organom administracji rządowej i organom sprawiedliwości przekazywanie danych do Systemu Informacyjnego Schengen (SIS) oraz dostęp do danych gromadzonych w rym systemie[43].

Podsumowanie

Jednym z najistotniejszych zadań państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo zawiera różne płaszczyzny, lecz zagrożenia jego naruszenia są coraz poważniejsze zarówno w wymiarze zewnętrznym jak i wewnętrznym. Skutkiem tego jest powstawanie różnych instytucji, których zadaniem jest ochrona bezpieczeństwa. Główną rolę w tym obrębie pełni Policja.

Funkcjonowanie Policji jest istotnym organem, którego głównym i zarazem najważniejszym zadaniem jest zapewnienie ładu polityczno-społecznego, oraz eliminowanie przejawów przestępstw. Bardzo ważnym czynnikiem Policji jest zdolność do dynamicznego reagowania na zmienność otoczenia oraz coraz to nowsze zagrożenia dzięki temu, że metody ich pracy są uniwersalne, co nie zmienia faktu, iż podlegają procesom dostosowawczym. Mając na uwadze zapotrzebowanie na zintegrowanie działań, do najważniejszych koncepcji, jak zostało to udokumento-

[42] S. Pieprzny, *Policja. Organizacja i funkcjonowanie,* Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 26.

[43] B. Wiśniewski, Z. Piątek (red.), *Współczesny wymiar funkcjonowania Policji*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2009, s. 30.

wane w badaniach oraz nadrzędnym bilansie bezpieczeństwa warto zaliczyć m. in.: konfigurację systemu prawnego, zatwierdzenie ustawy o kierowaniu bezpieczeństwem narodowym, zagwarantowanie priorytetowej kontroli i dowodzenia Systemem Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej na nadrzędnym szczeblu, odstępstwo od odwzorowywania tych samym koncepcji w wielu ustawach, sformułowanie ról wszystkich organów władzy publicznej w obszarze bezpieczeństwa, przeszkolenie organów i obsługujących je urzędów do wykonywania zadań w dziedzinie kierowania.

Bibliografia:

4. Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1997.
5. Bay Christian, *Koncepcje bezpieczeństwa indywidualnego, narodowego i zbiorowego*, [w:] Studia Nauk Politycznych, 1989, nr 4.
6. Bąk T., Z. Ciekanowski, *Bezpieczeństwo państwa*, Wydawnictwo PWSTE w Jarosławiu, Jarosław 2014.
7. Ciszek M, *Teoretyczne podstawy bezpieczeństwa państwa*, [w:] Prosopon, 2001, nr 2.
8. Dunaj K., *Bezpieczeństwo Państwa. Zagadnienia prawne i administracyjne*, Wydział Prawa i Administracji UWM, Olsztyn 2016.
9. Fehler W., I. Dziubek, *Bezpieczeństwo wewnętrzne współczesnej Polski*, Wydawnictwo Arte, Warszawa 2012.
10. Jakubczak R., *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2003.
11. Jakubowska M., *Służby specjalne RP w systemie bezpieczeństwa państwa*, [w:]
12. Górka M., (red.), Rola i zadania służb w systemie bezpieczeństwa publicznego, Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2013.
13. Kotowicz W., *Bezpieczeństwo narodowe*, Wydawnictwo Instytut Nauk Politycznych UWM w Olsztynie, Olsztyn 2015.
14. Koziej S., F. Wołkowicz, *Podstawowe założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej*, Wydawnictwo AON, Warszawa 1998.
15. Lasoń M., *Bezpieczeństwo międzynarodowe w XXI, Wybrane problemy*, KTE, Kraków 2010.
16. Łepkowski W., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego.* Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008.
17. Mazur M., *Pojęcie systemu i rygory jego stosowania, Materiały Szkoły Podstaw Inżynierii Systemów nr 2*, Komitet Budowy Maszyn PAN, Orzysz 1976.
18. Osmańczyk J.E., *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ON*Z, Warszawa 1974.
19. Pajorski P., *Zagrożenie bezpieczeństwa narodowego RP. Terroryzmem – zagadnienia wybrane,* Wydawnictwo Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron" w Krakowie, 2018.
20. Pieprzny S., *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
21. Pokruszyński W., *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo WSGE, Józefów 2012.
22. Prońko J., *Zarządzanie ryzykiem w obszarze bezpieczeństwa powszechnego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji w Bielsku-Białej, Bielsko Biała 2008.
23. Rotfeld A.D., *Bezpieczeństwo Polski a bezpieczeństwo Europy*, [w:] Sprawy Międzynarodowe, 1984.

24. Rutkowski C., *Bezpieczeństwo i obronność: strategie-koncepcje-doktryny*, Wydawnictwo AON, Warszawa 1995.
25. Wiśniewski B., Z. Piątek (red.), *Współczesny wymiar funkcjonowania Policji*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2009.
26. Wojnarowski J., *Dekompozycja systemu obronnego państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego*, [w:] Zeszyty Naukowe AON, 2014.
27. Wojtaszczyk K.A., A. Materska- Sosnowska, *Bezpieczeństwo państwa*, Oficyna Wydawnicza Aspra- JR, Warszawa 2009.
28. Zamiar Z., P. Zamiar, *Pozamilitarne ogniwa w systemie bezpieczeństwa państwa*, [w:] Zeszyty Naukowe WSOWL, 2011.
29. Zięba R., *Instytucjonalizacja Bezpieczeństwa Europejskiego, koncepcje, struktury-funkcjonowanie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2001.

Netografia:

30. https://epodreczniki.pl/a/system-bezpieczenstwa-narodowego---ogolna-charakterystyka/D10Rh2ZnC
31. https://www.bbn.gov.pl/pl/bezpieczenstwo-narodowe/system-bezpieczenstwa-n/kierowanie-bezpieczenst/5975,Kierowanie-bezpieczenstwem-narodowym.html
32. http://www.inp.uw.edu.pl
33. https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/66149/32_Wieslaw_Smolski.pdf